

שיעור כללי

בתולה נשאת ליום הרביעי – הדין בימינו

היום נעסוק בעז"ה בשאלה האם בימינו יש מקום לבתולה להנשא ביום הרביעי. כדי לרדת לעומק השאלה נעסוק בכמה סוגיות בתחילת המסכת ובדברי ראשונים, אחרונים ופוסקים שעסקו בשאלה זו ובנושאים נוספים הקשורים לענין.

סוגייתנו

- משנה ב. 'בתולה נשאת'. ובגמ' מ-'אלא אי אתמר הכי אתמר' עד 'ואיכא דבעי לה מבעיא'.
 - תוס' ד"ה 'ותנשא' והשווה לדברי הרמב"ן והריטב"א באותו הענין.
- גמרא ג. 'אמר רב שמואל בר יצחק לא שנו' עד סוף העמוד.
 - בענין הלשון 'בכל יום', שאינה מחוורת: ראה תוס' שם ד"ה 'אי איכא' וראה מרדכי.
 - בענין ביטול תקנת חכמים: ראה חידושי הריטב"א והגהות אשר"י אות ה' וחידושי חת"ם סופר.
- גמרא ה. 'איבעיא להו בתולה נשאת ברביעי ונבעלת ברביעי' עד 'דרש בר קפרא'.

נישואין ברביעי בימינו

- ראה פני יהושע ב. ד"ה 'בתולה נשאת'.
- וראה שבת הלוי ח"ט רע"ב.

סוגיות נוספות

- בענין לא תעוננו ראה תורת כהנים ורמב"ם בספר המצוות ל"ת לב'.
- וראה גמרא הוריות יב. בענין סימנים וסימני ראש השנה. וראה מאירי שם.
- ראה ספר כד הקמח לרבנו בחיי בערך מזוזה

חידושי הרמב"ן מסכת כתובות דף ב עמוד א

הא דאמרין ועכשיו ששנינו שקדו וכו', ה"ק דאי לאו הך ברייתא הוה אמינא טעמא דשאינה נשאת בא' בשבת משום ברכה הוא וא"כ מעלה לה מזונות דאיהי לא מפקדא אפריה ורביה ולא איכפת לה בברכה אבל השתא דמשום שקדו הוא איכא נמי הנאה לדידה בסעודת ז' ימים, ואפשר לפרש דה"ק ועכשיו שפי' שמואל דשקדו שנוי במשנתנו ולפיכך תנא בד' הגיע זמן בא' בשבת אינו מעלה לה מזונות, אבל אי לא אמר שמואל הכי הו"א דמתני' לית לה שקדו ופליגא אברייתא דקתני ל' לקמן כדקתני כדי שישכים לב"ד, ואף על גב דקתני בד' הו"א למעוטי שאר ימים ולא א' בשבת קמ"ל, וזה הטעם יותר נכון מדקאמר ששנינו, דאילו לפי' הראשון שמואל אמר כן ובמשנתנו לא שנינו, ומיהו תמיה לי מילתא אמאי קתני בברייתא על תקנת בנות ישראל, תקנת בני ישראל נמי היא, ואיכא למימר כדי שלא יטריח בו' ימי המשתה בצרכי המשתה ולא ישמח עמה לפיכך שקדו על תקנתה שיהא הכל מזומן ויהא שמח עמה ז' הימים, כנ"ל.

חידושי הריטב"א מסכת כתובות דף ב עמוד א

ועכשיו ששנינו שקדו. פירוש משום דברייתא היא לקמן קאמר שנינו, א"נ כיון דשקדו הוי טעמא דמתניתין חשיב ליה כאילו שנינו כן בפירוש, וזה יותר נכון, דמשום ברייתא לא הו"ל למימר הכי כיון דלא אדכרה כלל במתני', וא"ת ולמה ליה למימר ועכשיו ששנינו שקדו דלא נתפרש במתניתין, לימא ועכשיו ששנינו יום ד' מהי טעמא דליהוי, י"ל דאי לא הוי טעמא דמתני' דקתני יום ד' אלא משום ברכה דבר קפרא דלקמן, משום הא לא מיפטר ממזונות, דהתם משום תקנה לדידה הוה דמיחייב אפריה ורביה, אבל השתא דטעמא משום שקדו תקנתא דידה הוה וכיון דכן דינא הוה דליפטר ממזונות, וא"ת ומנא ליה דטעמא דמתניתין משום שקדו דילמא משום ברכה דבר קפרא כדלקמן, י"ל דכיון דמתניתין בתקנת בנות ישראל איירי, מסתמא כולי טעמא מיירי בתקנתם, ועוד נ"ל דבמתניתין איכא רמיזא קצת מדקתני שאם היה לו טענת בתולים דמשמע אם היתה לו טענת בתולים אמיתית דקים ליה ולא לימא בדדמי, והיינו ודאי כשטרח בסעודה ג' ימים.

מרדכי מסכת כתובות פרק בתולה נשאת [המתחיל ברמז קבט]

בתולה נשאת ליום *רביעי וא"ת ותנשא ליל חמישי ויש לומר דאין רגילות לעשות נישואין כלילה ותימה אמאי לא מפרש במתני' טעמא דאלמנה כמו שמפרש טעמא דבתולה וי"ל דבתולה טעמא דאורייתא אבל אלמנה אינה אלא משום ברכת אדם כדלקמן ולא חש לפרש מיהו עתה כונסים ביום ו' כדאמר' לקמן [דף ג] במקום שכת' דינין קבועים בכל יום אשה נשאת בכל יום ואף על גב דאין דינין בע"ש מ"מ נהגו לישא אשה בע"ש שאין לנו בתי דינין קבועין ע"כ יש להושיב ג' ודנים לפנייהם ועוד משום תקנת עניים נהגו כן ובפרק נערה גרסי' א"נ מסר לה בערבי שבתות ובערבי ימים טובים ודלא כמיימון בסוף פרק עשירי דאישות:

חידושי הריטב"א מסכת כתובות דף ג עמוד א

אי איכא בתי דינים דקבועין האידנא. פי' והא קמ"ל דאע"ג דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו (ביצה ה' א'), שאני הכא דמעיקרא כשנשנית משנתנו על דעת כן נשנית דכי איכא בתי דינים קבועים בכל יום דליהדר דינא כדמעיקרא.

והא בעינן שקדו. ומאי דלא פרכינן דהא בעינן יום ברכה דדגים או דאדם, משום דההוא טעם אינו עיקר, דאי אמרי לא איכפת לן בברכה לית לן בה, מה שאין כן בזו שהיא תקנת בנות ישראל ואף על פי שהיא מוחלת אנן לא מחלינן, והיינו דפרקינן דטריח ליה ולא פרקינן כגון דאמרה לא איכפת לי.

אי איכא ב"ד דקביעי האינדא כקודם תקנות עזרא וכו' צ"ע הא דבר שנאסר במנין אפי' בטל הטעם לא בטל התקנה. ודברי ההג"א בזה לא הבנתו. ואולי י"ל תנאי הי' דבריהם שאם יחזור הדבר לכמות שהי' קודם עזרא תהי' נשאת בכל יום כמו במתני' דכרם רבעי הי' עולה לירושלים ע"ש. ואי"ל מעולם לא תיקנו שתנשא אשה ברביעי. אלא שתנשא לעולם ביום שלמחרתו קביעי ב"ד. ואי"ל במקומו שב"ד קבועים בכל יום נשאת בכל יום ולא מיעקרא תקנה ראשונה כלל ועי' מ"ש לעיל ריש מכילתין :

פני יהושע מסכת כתובות דף ב עמוד א

שם בתולה נשאת ליום הרביעי ואלמנה ליום החמישי. ומסקינן בגמרא אמר רב שמואל בר רב יצחק לא שנו אלא מתקנת עזרא ואילך אבל במקום שבתי דינין קבועין בכל יום אשה נשאת בכל יום. וכתבו התוספות דהא דלא חיישינן לטעמא דברכה דמשום ברכה לא היו קובעין יום מיוחד כדפרישית לעיל עכ"ל. ועל כרחך דכוונתם בזה דטעמא דברכה לא היו אלא עצה טובה ולא היו עבריינא וכמ"ש בהדיא בד"ה ותנשא באחד בשבת וכן פירש מהרש"א ז"ל. ויתכן יותר דעיקר דינא דמתניתין ודשמעתין לענין קביעות הזמן לענין מזונות מיתנייא. אבל לעולם דלענין עצה טובה לכו"ע חיישינן לטעמא דברכה כברייתא דבר קפרא דבהא לא אשכחן מאן דפליג עליה. וכ"ש למאי דפרישית דמש"ה לא קתני במתניתין טעמא דאלמנה משום דמימות עולם היו נוהגין כן משום ברכה דאדם דעדיפא. וכמו שכתבתי כן נראה להדיא בלשון המרדכי להמדקדק היטב בדבריו וכן מבואר ג"כ להדיא בהגהת אשרי בשם מהרי"ח דמשום האי טעמא דברכה דאדם עדיפא גם בתולה לא תבעל האינדא אלא בששי משום עצה טובה.

ולפי"ז יש לדקדק על הטור והש"ע ועל כל הפוסקים שכתבו בפשיטות (בס"ד ס"ד ס"ע ג') דהאינדא אשה נשאת בכל יום בין בתולה ובין אלמנה היכא דליכא משום שקדו. והלא היה להם לפרש דלכתחלה מיהא יש לחוש לטעמא דברכה כדמשמע מלשון התוספות והפוסקים שהבאתי. ולכאורה היה נראה לי דסמכו בזה על לשון הרא"ש ז"ל שכתב לקמן אברייתא דבר קפרא דהאינדא שב"ד קבועין בכל יום אשה ניסת בכל יום דמשום ברכה לא קבעו יום מיוחד מדפריך ותנשא באחד בשבת וכו' ומסיק נמי דבאלמנה אם אדם בטל הוא יכול לישא בכל יום משמע מלשוננו דלא נחית לחלק בסברת התוספות שחלקו בטעמא דעצה טובה מדלא זכר כלל בכל דבריו לישנא דעצה טובה ועל כרחך דלסברתו אפילו עצה טובה נמי ליכא לענין עיקר הנשואין אלא כדמסיק הרא"ש ז"ל להדיא דטעמא דברכה אינו אלא סעד שלא תבעל ביום רביעי עד ליל חמישי משום ברכה. וממילא דתו לא צריכין כלל לטעמא דעצה טובה. והיינו דמסיק נמי דבאלמנה לא צריכין כלל לטעמא דברכה וכוונתו דהא בלא"ה אם בעל מלאכה הוא צריך לישא בחמישי ולבעול בששי משום שקדו. כדמשמע בברייתא להדיא דקתני שאם אתה אומר תבעל בחמישי למחר משכים וכו'. וכמבואר מלשון הר"ן ע"ש. ואם אדם בטל הוא יכול לישא בכל יום דטעמא דברכה אין לו שייכות כלל לקביעות זמן הנשואין אלא לענין זמן הבעילה לחוד. והא דאיצטריך בר קפרא לטעמא דברכה גבי אלמנה היינו כמ"ש התוספות בד"ה אי נמי משום שקדו דאי לא היו שייך בששי נמי ברכה דאדם לא היה להניח משום טעמא דשקדו עכ"ל ולסברא זו דהרא"ש יש להוסיף בה ביאור דנהי דלא חיישינן לטעמא דברכה אפילו משום עצה טובה מ"מ אין לנו לתקן להיפך שתנשא דוקא בששי ולעקור ברכה דחמישי בידים מש"ה מסיק בר קפרא דבששי נמי איכא ברכה דאדם. כל זה נראה לי ברור בכונת לשון הרא"ש ז"ל ולפי"ז אפשר שעל זה סמכו הטור והש"ע שלא זכרו כלל טעמא דברכה אפילו לעצה טובה.

אלא שלענ"ד כל זה אינו מספיק מאחר שרש"י והתוספות והר"ן והמרדכי ז"ל כתבו בפשיטות דלכתחלה שייך טעמא דברכה משום עצה טובה ולא איצטריך אינך טעמא אלא למאן דלא קפיד ודלא ליהוי עבריו. אכתי לא הו"ל להטור והש"ע למשבק הך פשיטותא דפשיטא להנך פוסקים בשביל משמעות דלשון הרא"ש ז"ל דלדידיה נמי לא ברירא כל כך ואפשר לפרש דבריו כפירוש התוספות ואפושי פלוגתא לא מפשינן. ועוד שהרי הרי"ף ז"ל בהלכותיו הביא ברייתא דבר קפרא סתמא אלמא דהלכתא היא ולענין עצה טובה כדפרישית ולענין אדם בטל. וביותר יש לתמוה על הגהת רמ"א ז"ל שהביא בסימן הנ"ל שנהגו שלא לישא אשה אלא בתחלת החודש בעוד שהלבנה במלואה ומי עדיף היא סימנא מילתא דלא נזכר בגמרא כלל מטעמא דברכה שהיא ברייתא דבר קפרא ואין לבטלה בידים. ובאמת יש לי ליישב דברי הפוסקים ולקיים מנהגן של ישראל בכמה אופנים. אלא דמ"מ נראה לי שכל הרוצה לקיים דברי חכמים יש לו לחוש לכתחלה לטעמא דברכה וינחו לו ברכות על ראשו וכמדומה לי שכן נהגו בכמה קהלות קודש והוא מנהג ותיקין:

שו"ת שבט הלוי חלק ט סימן ערב

הנה מע"כ האריך בענין קביעות זמן נשואין באיזה יום מימות השבוע הוא הרצוי לכתחלה, ונו"נ כדת של תורה ועיין דהתוס' וראשונים כתובות ב' ע"א ד"ה ותנשא וג' ע"א ד"ה אשה וה' ע"א ד"ה מאי ורא"ש והג"א שם, ובשו"ע סי' ס"ד לא הזכירו כלל טעם דברכה ושפיר העיר מדברי הפ"י בקו"א דכתובות ובפ"ת דנו"נ בזה, ודעת הפ"י דכל הרוצה לקיים דברי חכמים יש לחוש לכתחלה לטעמא דברכה, והעיד שבאשכנז נוהגין לישא לכתחלה בבתולה ברביעי שבת, ואעפ"י שלא שייך טעם שאם יהי' לו טענת בתולים ישכים לבי"ד, כמש"כ בר"ן ובב"ח וכל בו דהא עושיין קידושיין ונשואין ביחד, מכ"מ המנהג במקומו עומד לדעתם מיהת יע"ש, ובשאר מקומות עושיין ביום ג', וכן נהגו מקדם בירושלים עיה"ק.

ומש"כ כב' דכהיום נקרא בתי דינים קבועים לא נלענ"ד מכמה טעמים, והשתא מעיקר הדין נישאת בכל יום ממש, ויראה דבא"י גם ביום ראשון, דלא שייך הכא כ"כ ענין חוקת הגוי דמה"ט הרחיקו מיום ראשון בחו"ל, - ואם אפשר בלי דחוי מה טוב יום רביעי דבדאי הי' להם לחז"ל עוד טעמים פנימים על לכתחלה של יום זה (אלא דאין קבועים לעכובא) ואם אי אפשר גם שאר ימים לכתחלה, ויום ו' אינו רצוי מחשש חילול שבת בזה"ז כפי הנסיון.

ויקרא פרק יט, כו

לא תאכלו על הדרם לא תנחשו ולא תעוננו

ספרא קדושים פרשה ג פרק ו

לא תעוננו אילו אוחזים עינים, רבי ישמעאל אומר זה המעביר על העינים, רבי עקיבא אומר אילו נותני עתים כגון אילו שהם אומרים למודות ערבי שביעית להיות יפות, עקורות, קטניות להיות רעות.

והמצוה הל"ב היא שהזהירנו מעשות המעשים בבחירה ממשפטי הכוכבים. והוא שנאמר זה היום טוב למעשה הפלוני ונכון לעשותו או זה היום מגונה בו המעשה הפלוני ונרחיק מעשותו. והוא אמרו יתעלה (שם) לא ימצא בך וכו' מעונן. וכבר נכפלה אזהרה זו באמרו (קדושים יט כו) לא תעוננו. ולשון ספרא (פ"ו) ולא תעוננו אלו נותני העתים. כי הוא נגזר מן עונה (ר"פ משפטי'). ר"ל לא יהיה בכך מעונן שיאמר העת הפלונית טובה והעונה הפלונית רעה. והעובר על לאו זה ג"כ חייב מלקות. ר"ל שיגיד העתים האלו

תלמוד בבלי מסכת הוריות דף יב עמוד א

ת"ר: אין מושחים את המלכים אלא על המעיין, כדי שתמשך מלכותם, שנא': ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדוניכם [וגו'] והורדתם אותו אל גיחון. אמר רבי אמי: האי מאן דבעי לידע אי מסיק שתיה אי לא, ניתלי שרגא בעשרה יומי דבין ראש השנה ליום הכפורים בביתא דלא נשיב זיקא, אי משיך נהוריה נידע דמסיק שתיה. ומאן דבעי למיעבד בעיסקא, ובעי למידע אי מצלח אי לא מצלח, לירבי תרנגולא, אי שמין ושפר מצלח. ... אמר אביי, השתא דאמרת: סימנא מילתא היא, [לעולם] יהא רגיל למיחוי בריש שתא קרא ורוביא, כרתני וסילקא ותמרי. אמר להו רב משרשיא לבריה: כי בעיתו מיעל וימנמרי קמי רבייכו, גרסו מתניתא ועלו לקמי רבייכו, וכי יתביתו קמיה חזו לפומיה, דכתיב: והיו עיניך רואות את מוריק, וכי גרסיתו – גרסו על נהרא דמיא, דכי היכי דמשכן מיא משכן שמעתתיכו.

בית הבחירה (מאירי) מסכת הוריות דף יב עמוד א

כשמושחין את המלך היו מושחין אותו על המעיין לסימן טוב שתמשך מלכותו ולא דרך נחש חלילה אלא לעוררו שיתנהג בדרך מעיין אשר לא יכזבו מימיו ולא יתנהג בדרך שיהיה ענינו כאפיק נחלים העובר לשעתו:

הרבה דברים הותרו לפעמים שהם דומים לנחש ולא מדרך נחש חלילה אלא דרך סימן לעורר בו לבבו להנהגה טובה והוא שאמרו ליתן על שלחנו בליל ראש השנה קרס"ת קרא רוביא כרתי סלקא תמרי שהם ענינם מהם שגדלים מהר ומהם שגדלתם עולה הרבה וכדי שלא ליכשל בהם לעשות דרך נחש תקנו לומר עליהם דברים המעוררים לתשובה והוא שאומרים בקרא יקראו זכיותינו וברוביא ירבו צדקותינו וככרתי יכרתו שונאינו ר"ל שונאי הנפש והם העונות ובסלקא יסתלקו עונינו ובתמרי יתמו חטאינו וכיוצא באלו ורוביא פרשה גדולי הרבנים תלתן ואנו מפרשים בו קטנית הנקרא פייש"ל וידוע שכל זה אינו אלא הערה שאין הדבר תלוי באמירה לבד רק בתשובה ומעשים טובים אבל הדברים שנעשים בדרך נחש חלילה אין פקפוק באיסורם והוא שאמר הנה על קצת בני אדם שכשמתחילין בסחורה מגדלין תרנגול על שם אותה סחורה ואם הוא נעשה יפה בוטחים על הצלחתם ושאר דברים הדומים לאלו שהוזכרו הנה אמר על כלם ולא מילתא היא כלומר ואין ראוי לבטוח על אלו ההבלים ועשייתם אסורה על הדרך שביארנו בסנהדרין והבוטח ביי" חסד יסובכנו:

ספר כד הקמח מזוזה

וצריך שתתבונן כי יש במזוזה השם המיוחד מבפנים ושם שדי מבחוץ, והיה זה מפני שאומות העולם חושבין שאין ההצלחה מצויה בבתים כי אם מקרה כפי מערכת הכוכבים המנהיגים את העולם השפל הזה, כגון אלו שאומרים מיום שקנה פלוני בית זה או נשא אשה זו מאותה השעה נתעשר ונתעלה מזלו כפי המזל והשעה והרגע שהיה בתקפו ומעלתו, וידוע כי אין ראוי להסתכל בזה כי אין הרגעים ועתות היום אלא להקב"ה. והוא שאמר דוד (תהלים לא) בידך עתותי. ובגון אלו שאומרים העושה מלאכה ביום פלוני אינה מצלחת, כל המסתכל בזה עובר משום (ויקרא יט) לא תעוננו שאומר עונה פלונית מצלחת ועונה פלונית אינה מצלחת, אך מה שנוהגין העולם שאינם נושאים נשים בחסרון אלא במילוי הלבנה אין איסור בזה ואינו מן הענין שהרי אינו אלא סימן בעלמא ואין כונתם אלא לסימן טוב שיעשו הנישואין במילוי ולא בחסרון, ובענין שאנו נוהגין בליל ראש השנה והוא מנהג הגאונים להביא על השלחן קרס"ת, ובענין שאמר מושחים המלכים על המעיין והיה הענין לסימן טוב שיעשו כדי שתמשך מלכותם. וכן מצינו מפורש שאמר דוד ע"ה (מלכים א א) קחו עמכם את עבדי אדוניכם והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי והורדתם אותו אל גיחון ומשח אותו צדוק הכהן ונתן הנביא למלך על ישראל ותקעתם בשופר ואמרתם יחי המלך שלמה, וכל המסתכל בענין הנישואין ובהצלחת הבתים לדבר אחר זולתי לסימן, הרי זה מדרכי האמורי והוא מנהג האומות שחושבין שהצלחת הבתים תלויה במערכת הכוכבים. ועל כן באה המצוה הזו הנתונה במזוזות הבתים להורות שאין הצלחת הבתים תלויה כי אם באחד אשר הוציאנו ממצרים.

מראי מקומות נוספים לצורך השיעור

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כו עמוד א

מתני' בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאים את כפיהן ארבע פעמים ביום: בשחרית, במוסף, במנחה, ובנעילת שערות בתעניות ובמעמדות, וביום הכפורים. אלו הן מעמדות: לפי שנאמר צו את בני ישראל את קרבני לחמי, וכי היאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו? התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות, על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים של כהנים של לויים ושל ישראלים. הגיע זמן המשמר לעלות, כהנים ולויים – עולים לירושלים וישראל שבאותו משמר מתכנסין לעריהן וקוראים במעשה בראשית. (ואנשי המעמד היו מתעניין ארבעה ימים בשבוע מיום שני ועד יום חמישי, ולא היו מתעניין ערב שבת מפני כבוד השבת, ולא באחד בשבת כדי שלא יצאו ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית וימותו). ביום הראשון: בראשית ויהי רקיע, בשני: יהי רקיע ויקו המים, בשלישי: יקו המים ויהי מארת, ברביעי: יהי מארת וישרצו המים, בחמישי: ישרצו המים ותוצא הארץ, בששי תוצא הארץ ויכלו השמים. פרשה גדולה קורין אותה בשנים, והקמנה – ביחיד.

רש"י מסכת תענית דף כו עמוד א

אלו הן מעמדות – המתעניין מתפלל צעריהם שיתקבל צרכו קרבן אחיהם כללקמן. לפי שנאמר לו את בני ישראל וגו' – שהתמיד צו מן השקלים של כל ישראל, ואי אפשר שיהו כל ישראל עומדין על גבי קרבנם, ומינו מעמדות להיות במקומם. נביאים הראשונים – שמואל ודוד, נגמרא מפרכ.

על כל משמר – ארבעה ועשרים משמרות של כהנים היו, ושמואל ודוד תיקנו, ועל כל משמר היה מעמד זירוסלים, שקבועין ועומדין צעיר ועומדין על קרבן אחיהם, ולדוד אלו הדריס זירוסלים היו מעמדות ככל עיר, שישראל נחלקו לעשרים וארבעה מעמדות כנגד ארבעה ועשרים משמרות, כדתיא ברבייתא של ארבעים ותשע מדות, והיינו דתנן: היה מעמד זירוסלים כהנים ליום ושקראלים. כהנים ולוים – של משמר היו עולים זירוסלים, כהנים לעבודה ולוים לשקר, ומכל המעמדות היו קבועין זירוסלים לעמוד על קרבן אחיהם. והשאר היו מתכנסין לעריהם – ומתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל זכרון, ומתעניין ומוליאין ספר תורה ביום תעניהם. וקורין במעשה זראשית – ובגמרא מפרש טעמא.

זיום הראשון – של שבע.

קורין זראשית כו' – פרשה ראשונה ופרשת יהי רקיע, לפי שאין פרשת זראשית לזדה תשעה פסוקים כדי קריאת כהן לוי ישראל, וכן כולן. זקשי ותולא הארץ עד ויכולו – לפי שפרשת תולא הארץ אין זה אלא שמונה פסוקים, לפיכך אומר ויכולו.

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כז עמוד ב

תנו רבנן: אנשי משמר היו מתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל זכרון, ואנשי מעמד מתכנסין לבית הכנסת, ויושבין ארבע תעניות: בשני בשבת, בשלישי, ברביעי, ובחמישי. בשני – על יורדי הים, בשלישי – על הולכי מדברות. ברביעי – על אסכרא שלא תיפול על התינוקות, בחמישי – על עוברות ומיניקות. עוברות – שלא יפילו, מיניקות – שיניקו את בניהם. ובערב שבת לא היו מתעניין מפני כבוד השבת, קל וחומר בשבת עצמה. באחד בשבת מאי טעמא לא? – אמר רבי יוחנן: מפני הנוצרים. רבי שמואל בר נחמני אמר: מפני שהוא שלישי ליציירה. ריש לקיש אמר: מפני נשמה יתירה. דאמר ריש לקיש: נשמה יתירה ניתנה בו באדם בערב שבת, כמוצאי שבת נוטלין אותה ממנו, שנאמר שבת וינפש – כיון ששבת וי אבדה נפש.

רש"י מסכת תענית דף כז עמוד ב

אנשי משמר – אותן עשרים וארבעה שהיו צעריהן.

בשני על יורדי הים – דכתיב בשני (זראשית א') יהי רקיע בתוך המים וקריב להזכיר ולזכות על הדבר.

בשלישי על הולכי מדברות – דכתיב ותראה היבשה – תהי ראוייה יבשה להולכיה, שלא יזקו מפני חיות רעות.

ברביעי על האסכרא – שבו נתלו המאורות, וכתיב זיה (שם/זראשית א') יהי מאורות – מארכת כתיב.

ועל עוברות כו' – דכתיב זיה (שם/זראשית א') יקרנו המים שרץ נפש חיה.

מפני הנוצרים – שנוצרים אותו יום טוב שלהם.

שלישי ליציירה – דאדם זכר זיום ששי, ובכל יום שלישי הוא חלוש, כדכתיב (שם/זראשית/לד) ויהי זיום השלישי זיהותם כואבים.

נשמה יתירה – שנוטלין אותה ממנו, והיא חלק.

נשמה יתירה – שמרחיבים דעתו לאכילה ושתייה.

בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה ח

תמן תנינא בתולה נישאת ליום רביעי ואלמנה ליום חמישי למה שכתוב בהן ברכה, והלא אין כתיב ברכה אלא בחמישי ובששי, בר קפרא אמר רביעי אור לחמישי וחמישי אור לששי.

תשובות רש"י סימן קצ"ו

ובבהמה ("): תנא בר קפרא (" בתולה נשאית ברביעי, שבו נכראו המאורות; ונכעלה בחמישי, שנאמר בו ברכה לעופות ולדגים. ומקשי ותבעל[ה] ברביעי. וסתרין לפי שאי אפשר, לפי שנאמר בו מארת, שנאמר (" יהי מארת, מארת חסיר כתיב, לפי שהכרות עתידין לקלקל ולהשתחוות להן, והן עתידין ללקות, שנאמר (" שמש וירח תדמו (" וכו'.

הועתק על ידי אצור החכמה

בראשית פרק א, כב

וַיְבָרֶךְ אֱתֵם אֱלֹקִים לְאֹמֶר פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הַמַּיִם בַּיּוֹמִים וְהָעוֹף יִרְבַּ בְּאֶרֶץ

מדרש אגדה (בובר) בראשית פרשת בראשית פרק א סימן כב

[כב] ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו. ולמה לא בירך הקדוש ברוך הוא את הבריות אלא עד יום ה', לפי שהדגים והעופות לוקח אדם מהם ואוכלם, וגם אוכלים זה את זה, לכך ברכם שלא יהא האדם חסר מהם, ולפי שברכם ביום ה', לכך התקינו שבתולה תנשא ביום רביעי, ליל חמישי, כדי שיזדווגו זה עם זה ויפרו וירבו: והעוף ירב בארץ. לפי שהדגים נבראו מן המים לכך תולדותם במים, אבל העופות שנבראו מן הרקק ירב בארץ:

פסיקתא זוטרתא (להק טוב) בראשית פרשת בראשית פרק א סימן כב

(כב) ויברך אותם אלהים לאמר. מה ת"ל לאמר, מלמד שבתחלת בריאת העולם היה הקדוש ברוך הוא מברך עולמו מיכן ניתנה ברכה לצדיקים לברך עולמו, וכן הוא אומר והיה ברכה (בראשית יב ב): והעוף ירב בארץ. מיכן אתה אומר העופות מן הרקק נבראו:

בראשית פרק א, כח

וַיְבָרֶךְ אֱתֵם אֱלֹקִים וַיֹּאמְרוּ לָהֶם אֱלֹקִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכַבְשֶׁהָ וַיְרְדוּ בְדִגְתַּיִם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּיָּה הַרְמֵשֶׁת עַל הָאָרֶץ:

[רבינו] בחיי בראשית פרק א פסוק כח

ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו. אלו היתה ברכה אחת שאמר "ויברך אותם", הברכה של פריה ורביה שמזכיר והולך, היה אומר "ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו" כמו שאמר בדגים, אבל לפי שחזר לומר "ויאמר אלהים" יש לפרש כי הברכה הזו היא בפני עצמה, וברכת פריה ורביה ברכה אחרת, והזכיר הש"י עם כל אחת ואחת להורות כי שתי ברכות הן: ברכה ראשונה היא שברך הכח הממיר אשר בגוף האדם כדי שיהיה האדם חי לעולם בגוף ובנפש, ושיהיה מאכלו ומזונו מבורך, ממלא החסרון החולף על גופו בכל יום עד שלא תגיע אליו לא חולשה ולא זקנה